

URBANISTICKÁ VÝROČÍ

květen - červen 2000

Italsky znějící jméno před třemi stoletími narozeného **Luigiho Vanvitelliho** (12.5.1700 - 1.3.1773) je ve skutečnosti odvozeno od jména jeho otce - z Utrechtu pocházejícího malíře - Gaspara van Wittela. Sám Vanvitelli studoval v Paříži a pracoval v duchu pozdního baroka po celé Itálii. Jeho nejznámějším dílem je výstavba souboru královského paláce v Casertě u Neapole, kam byl roku 1751 pozván králem Karlem III. Jeho úkolem

bylo vytvořit rezidenci, která by mohla konkurovat Louvru i palácovému a parkovému uspořádání Versailles. Zabýval se také urbanistickou koncepcí vlastní Neapole, pro níž navrhl systém zásobování vodou s akvaduktem o délce 40 km.

Ve 2. polovině 18. století působil ve svém rodném Edinburgu **James Craig** (31.10.1744 - 23.6.1795). V roce 1766 se

účastnil soutěže na rozšíření, do té doby ještě znaky středověkého urbanismu nesoícího, hlavního města Skotska. Jeho řešení bylo vybráno ze 6 tehdy předložených projektů a krátce poté v roce 1767 schváleno. Považuje se oprávněně za jeden z typických projevů evropského klasicistního urbanismu. Nová koncepce našla své vyjádření v architektonickém řešení jednotlivých budov, jejichž autory byli bratři Robert a James Adamové

a také sám Craig. Zejména to platí o tzv. Royal Mile, tvořící dodnes hlavní tepnu města.

R. 1773 James Craig projektoval v sousedství svého Nového Edinburghu náměstí St. James Square, které bylo sice postaveno, avšak později zchátralo a bylo zbořeno. Jeho vrcholným dílem se mohl stát r. 1786 předložený „Plán pro zlepšení města Edinburghu“, který však byl zamítnut. Craig nakonec zemřel v bídě a zapomenut.

Na přelomu 19. a 20. století působili tři architekti, kteří v té době podstatně ovlivnili zrod moderního urbanismu.

Nejstarším z nich byl **Theodor Goetzke** (19.5.1850 - 15.6.1919). Studoval v Berlíně a Cáchách, kde se v roce 1879 habilitoval. V letech 1895-1910 vyučoval urbanismus na berlínské technice a kromě toho se intenzívně zapojil do tehdy probíhající kritické diskuse o Hobrechtově plánu pro Berlín. Kromě profesury byl jmenován v roce 1902 zemským stavebním radou. Do dějin urbanismu se nejzřetelněji zapsal svou spoluprací s Camillem Sittem, kterému pomáhal s formulací technických a ekonomických aspektů v jeho knize o uměleckých zásadách stavby měst z roku 1889. Spolu s ním chtěl jako pokračování tohoto díla napsat další svazky o technických a ekonomických aspektech stavby měst.

Goetzke patřil mezi stoupence reformy urbanismu 19. století. Prosazoval respektování přírodních podmínek, usiloval o ochranu historických částí měst a vyžadoval funkční řešení městských dopravních sítí. V roce 1904 založili Goetzke se Sittem první urbanistický časopis *Der Städtebau*, pro jehož 1. číslo společně napsali úvodník, mající dodnes platnost nejen jako dobový dokument.

Goetzkeho žákem byl **Bruno Taut** (4.5.1880 - 24.12.1938). Narodil se v pobaltském Královci a po vystudování tamní stavební průmyslovky pracoval v architektonických a urbanistických kancelářích v Berlíně a zvláště u významného Theodora Fischera ve Stuttgartu. Od roku 1909 měl vlastní kancelář, v níž od roku 1912 působil i jeho o tři roky mladší bratr Max. Byl poradcem Německé společnosti zahradních měst a ve 20. letech spolupracovníkem berlínských organizací pro bytovou výstavbu. V letech 1921-1924 byl městským stavebním radou v Magdeburku a učinil z tohoto

Bruno Taut - Berlín, Prenzkauer Berg, obytný dům

města jedno z center německé architektonické avantgardy. V roce 1927 patřil spolu se svým bratrem mezi projektanty obytných domů na sídlišti Werkbundu ve stuttgartském Weisenhofu. Jeho dům, který záměrně řešil jako „proletáře mezi vilami“, byl za nacistické éry zbořen. V téže době se podílel na vedení Výzkumného ústavu hospodárné bytové výstavby.

Roku 1930 byl jmenován profesorem na technice v Charlottenburku a o rok později byl spolu s E. Mendelsohnem, L. Miesem van der Rohe a M. Wagnerem jmenován členem pruské Akademie umění. Ještě před nástupem Hitlera však v roce 1932 odešel na dva roky pracovat jako architekt do Sovětského svazu a posléze strávil tři roky v Japonsku a poslední dva roky svého života jako profesor architektury v Istanbulu.

Největším přínosem Bruno Tauta - skutečného filozofa moderní architektury - je však jeho podstatný podíl na počátcích německé architektonické avantgardy. Mezi její časné projevy patří pavilon sklářského průmyslu, který v roce 1914 navrhl a postavil na výstavě Werkbundu v Kolíně nad Rýnem. V téže době se sblížil s W. Gropiem a s tehdejšími uměleckými spolky jako byl Svaz pro umění, mezi jehož členy patřili například bratři Mannové, Döblin a Strindberg. Uveřejňoval statě o teorii architektury a stavby měst a byl jediným německým architektem, který za 1. světové války publikoval protiválečný manifest, doprovázený projektem Pomníku míru.

V poválečných letech od roku 1918 vydával časopis *Frühlicht*, který se stal tribunou umělecké avantgardy a kde také sám publikoval, například dodnes platné úvahy, o uplatnění barvy v architektuře a urbanismu - což sám realizoval ve svých sídlištech, jako byla „Reforma“ v Magdeburku. Organizoval výměnu dopisů mezi avantgardními umělci, známou pod názvem Skleněný řetěz. Patřil mezi zakládající členy levicově orientované Listopadové skupiny a Pracovní rady pro umění. Dokumenty všech těchto aktivit patří mezi základní projevy nejen německé, ale i evropské avantgardy.

Přitom všem nalezl Bruno Taut čas i na vydávání sborníků a psaní knih, které zároveň sám ilustroval. Stavby měst se z nich týká v roce 1919 vydaná kniha *Die Stadtkrone*, v níž se zabýval předpoklady pro vytváření nových městských dominant, jako jsou velké shromažďovací budovy nebo divadla. Snad ještě závažnější je o rok později vydaná kniha *Die Auflösung der Städte oder Die Erde eine gute Wohnung*. Je to, jak on sám píše: „*pouze utopie a malá zábava, věnovaná sněhovým vločkám, všem dětem, květinám a hvězdám*“. Zároveň však je to manifest krajních desurbanizačních tendencí, opírajících se o citování ze spisů J. J. Rouseaua, H. G. Wellse, L. N. Tolstojce, P. Kropotkina, W. Whitmana a dalších. Tento Tautův spis patří mezi důležité dokumenty avantgardních urbanistických představ 20. a 30. let a je velmi blízký například pozdějším projektům jako je Mizející město F. L. Wrighta.

Za zakladatele moderního britského urbanismu je právem považován **Raymond Unwin** (2.11.1863 - 28.6.1940). Vystudoval stavební inženýrství a v letech 1896 až 1914 měl společnou kancelář se svým švagrem B. Parkerem. Stal se členem Fabiánské společnosti, založené G. B. Shawem a úzce se názorově sblížil se skupinou kolem W. Morrise a J. Ruskina. Podstatně se podílel na přípravě a průběhu světového urbanistického kongresu a jej doprovázející výstavy v roce 1910 v Londýně. Jeho pionýrské působení se projevilo též v pedagogické činnosti jako prvního anglického učitele stavby měst a to na univerzitě v Birminghamu v letech 1911-14.

Důležitou byla jeho činnost ve Společnosti zahradních měst a od roku 1928 působení - jako Howardův nástupce - ve funkci předsedy Mezinárodní společnosti pro zahradní města a plánování měst - dnešní IFHP. V roce 1914 byl jedním ze zakladatelů a pozdějším předsedou Ústavu pro plánování měst - dnešní RTPI a od roku 1931 prezidentem Královského institutu britských architektů. Měl na ministerstvu zdravotnictví značný podíl na vzniku moderního britského urbanistického zákonodárství, jako byl zejména zákon o bydlení a plánování měst z roku 1919.

V roce 1932 byl nobilitován a mimo jiné mu byl také udělen čestný doktorát Karlovy univerzity při příležitosti jeho pražských přednášek v roce 1923.

V roce 1902 získal spolu s B. Parkerem 1. cenu v soutěži na první britské zahradní město Letchworth, které se podle jejich projektu realizovalo. V roce 1907 společně projektovali londýnské zahradní předměstí Hampstead Garden Suburb, které je zejména pro své zajímavé prostorové a architektonické řešení považováno za nejzdařilejší příklad realizace zahradního města. Na počátku dvacátých let byl pozván do USA, kde působil jako poradce při zpracování prvního regionálního plánu pro New York, dokončeného v roce 1929. Z mnoha dalších Unwinových prací si zaslouží pozornost první celkový plán londýnského regionu, pro který byl v letech 1928-1933 poradcem. Své představy vyjádřil v často publikovaném schématu soustavy satelitních měst kolem Londýna, předjímajícím Abercrombieho plán Velkého Londýna z roku 1944.

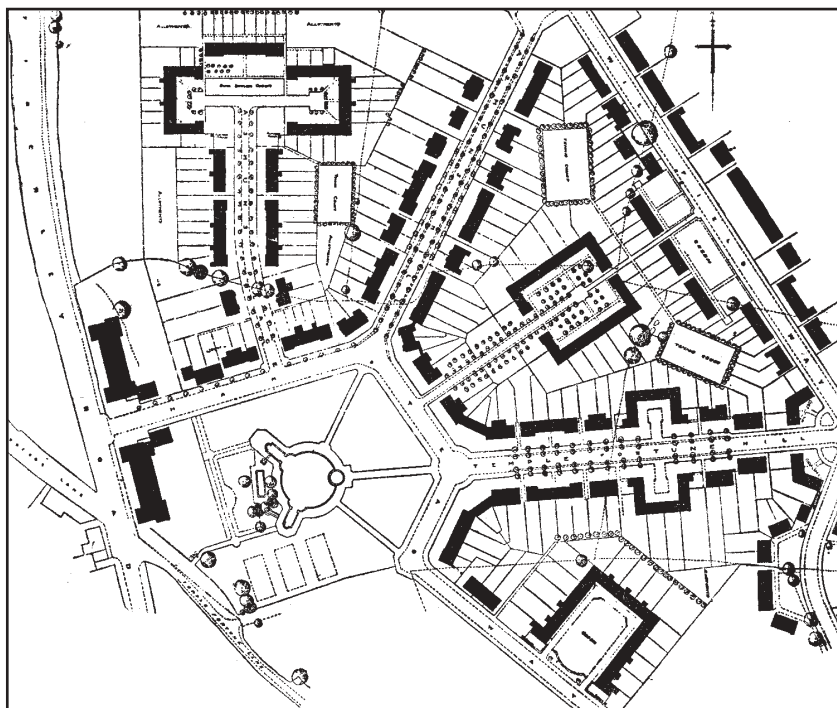
Z Unwinovy publikační činnosti je ceněna jeho kniha *Town Planning in Practice*, vydaná poprvé v roce 1909 a krátce poté přeložena do němčiny. Všiml si v ní tehdy teprve počínajících suburbanizačních tendencí a snažil se nalézt rovnováhu mezi účelností a Sittem inspirovanými požadavky estetické půso-

bivosti. Kromě koncepčních úvah se ovšem zabýval i velmi praktickými otázkami uplatnění přírodních podmínek, provádění urbanistických průzkumů, vztahy měst a jejich zázemí, řešení uličních sítí a křižovatek a nakonec i způsoby zastavování jednotlivých pozemků. Méně známou zůstává jeho studie *Nothing Gained by Overcrowding*, v níž hodnotí kladné i záporné stránky zvyšování hustot zástavby městských obytných čtvrtí. Posmrtně byla otištěna jeho studie o vlivu cen pozemků na plánování měst v USA, kterou napsal při příležitosti svého pedagogického působení na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, kde také zemřel.

V 60. letech dosáhla vrcholu široká aktivita řeckého architekta a urbanisty **Constantinose Apostolose Doxiadise** (14. 5. 1913 - 28.6.1975). Po studiu na technice v Athénách a získání doktorátu v Berlíně začal v roce 1937 pracovat v urbanistické kanceláři Athén, jejímž se stal krátce poté vedoucím. Zároveň učil urbanismus na technice a v letech 1945-1948 byl v Řecku ministrem pro obnovu měst. Jeho kariéra v čele jedné z největších celosvětově působících projektových kanceláří, započala v roce 1951, kdy založil společnost Doxiadis Associated International. Pracoval ve 32 zemích světa, mnohdy na projektech financovaných OSN, a brzy se mu podařilo proniknout do USA. Koncem 60. let již měl několik filiálek a z desítek jím vedených projektů si zaslouží jmenovat řešení nového pakistánského hlavního města Islamabadu, stejně jako pomoci tehdy se teprve rodících matematických metod zpracování návrhu rozvoje Detroitu. Ze svého působení v USA výtěžil v r. 1966 knihu, věnovanou obnově a budoucnosti amerických měst.

Je neuvěřitelné, že dokázal napsat 11 knih, mimo jiné o antickém řeckém urbanismu. Pro své teoretické představy našel výraz „ekistika“ a v roce 1967 inicioval založení Světové ekistické společnosti. Principy ekistiky vyjádřil o rok později v knize *Ekistics - an Introduction to the Science of Human Settlements*. Dostatek prostředků mu umožňoval pořádat kongresy a zvat na ně špičkové představitele oboru, vydávat skvěle vybavený časopis a organizovat pro své přátele plavby po Středomoří.

Doxiadis, jako jeden z prvních, rozpoznal velký význam ekologie pro vývoj lidských sídel, což tvoří hlavní motto naprosté většiny jeho spisů. Představoval si, že osídlení budoucího lidstva bude „ekumenop-

R. Unwin; B. Parker - část londýnského zahradního předměstí Hampstead, 1907

olis“ jako „souvislá síť urbanizovaných území“. Je možné, že byl přitom inspirován Tautovými spisy, s nimiž měl možnost se seznámit během svého studia v Německu.

Své představy uplatnil i při pořádání konference o budoucnosti měst na řeckém ostrově Délos, kde byla vydána deklarace, která podle jeho názoru měla nahradit Athénskou chartu. Stejně jako v roce 1933 tvůrci Athénské charty se i tentokrát účastníci konference sešli na lodi a při plavbě na Středozemním moři projednávali další vývoj moderního urbanismu. Dne 12.7.1963 v působivém prostředí antického divadla na Délu přijali závěrečnou deklaraci, která na základě zjištění postupující urbanizace zdůraznila na prvním místě především potřebu:

- „ a) vytvořit *svéprávnou novou vědeckou disciplínu zkoumání lidských sídel,*
- b) *iniciovat základní výzkum s dlouhodobým výhledem,*
- c) *shromáždit odborníky ze všech dotčených oborů ke společné práci na těchto projektech,*

d) *vypracovat nové způsoby výchovy a vzdělávání vedoucích komplexních týmů,*

e) *získat nadané mladé lidi pro působení v urbanistickém výzkumu a praxi“.*

Z českých architektů a urbanistů si připomeňme především před 100 lety narozeného **Ladislava Žáka** (25.6.1900 - 26.5.1973). Nejprve studoval malířství a chystal se stát středoškolským profesorem kreslení. Pak se však rozhodl pro architekturu, kterou vystudoval u J. Gočára na Akademii výtvarných umění. V české architektonické avantgardě patřil mezi představitele tzv. lyrického funkcionalismu, což se projevilo v jeho stále obdivovaných projektech a realizacích vilových domů na Babě i v jiných pražských čtvrtích. Současně s těmito projekty se však začal zabývat teorií architektury a v polovině 30. let publikoval své první práce o vztahu architektury a přírody. V této sféře je jeho vrcholným dílem dnes již klasická kniha *Obytná krajina* z roku 1947 a dále ze 60. let studie *Obytná kraji-*

na vstupuje do měst. Tyto své představy uplatnil v námětech na rozšíření zeleně v Praze, pro níž navrhoval na Letenské pláni „Náměstí kultury a přírody“.

Jeho názory jsou dnes ještě mnohem aktuálnější než tehdy, protože je možno konfrontovat s bezuzdnou suburbanizací, kterou již před 40 lety L. Žák předvídal jako „bolestný problém zpusťoseného blízkého pražského okolí“. Asi mylně se domníval, že by bylo možno „proměnit stáletou pustinu bližšího pražského okolí v živoucí kvetoucí krásnou obytnou krajinu, v atraktivní rekreační a turistickou přírodu nejvyšší bonity“.

Jiří Hruža